

FOKUS

TALESYMBOLKORT MED VEILEDNING

TORIL KARSTAD

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

Innhold

s. 3: Talesymbolkort til bruk i esker

s. 4: Vokalbokstavkort til bruk sammen med talesymbolkort

s. 5: lapper til å merke rommene i eskene

s. 6: Tegnforklaringer til bokstavlydenes talesymboler

s. 7: Tegnforklaringer til bokstavløse lyders talesymboler

s. 8: Engelske betegnelser og forklaringer

s. 9: Engelske betegnelser og forklaringer

s. 10: Gjennomgang av hvordan talesymbolkort har vært benyttet i hele første- og andreklasser

s. 11: Talesymboleske med bokstavkort lagt klart på lokket

Forsidebilde: Melissa Adéle Popkema

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

Talesymboler for konsonantlydene på osломål – til trening av fonologisk bevissthet

A	E	I	O	U	Y	Æ
Ø	Å	EI	ØY	AU	AI	

Tomme kort benyttes som symbol for lyder barna ikke har lært ennå, slik at de kan legge alle lydene de kjenner.

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

Lapper til å merke rommene i symbolskene

				A	E	I
O	U	Y	Æ	Ø	Å	

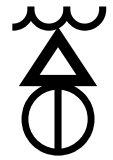

FOKUS TALESYMBOLER

Tegnforklaringer til bokstavlydenes talesymboler

									
p-lyd Leppe mot leppe, eksplosjon	b-lyd Leppe mot leppe, eksplosjon, stemme	m-lyd Leppe mot leppe, stemme, nasal	f-lyd Leppe mot tann	v-lyd Leppe mot tann, stemme	t-lyd Tunge-blad mot forgom, eksplo-sjon	d-lyd Tungeblad mot forgom, eksplosjon, stemme	n-lyd Tungeblad mot forgom, stemme, nasal	s-lyd Tungeblad mot forgom, friksjon	fremre l-lyd (etter a og å på osломål): Tungeblad mot forgom, stemme

↑
Nasal = luft gjennom nesa

↑
Nasal = luft gjennom nesa

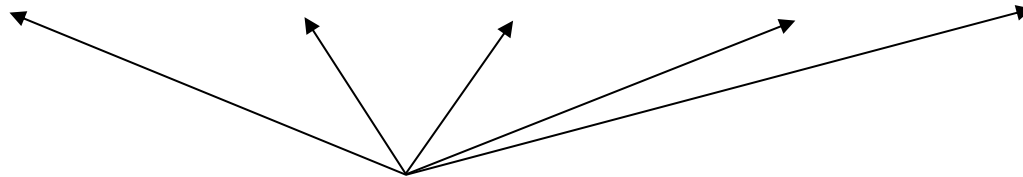
						
rulle-r tungespiss mot forgom, stemme	bakre l-lyd: tungespiss mot bakgom, stemme	j-lyd tungerygg mot gane, stemme	k-lyd tungerygg mot gane, eksplosjon	g-lyd tungerygg mot gane, eksplosjon, stemme	skarre-r tungerygg mot drøvel, stemme	h-lyd stemmeløs friksjon i strupehodet kalt «pustelyd»

Fokus talesymbolfont er tegnet av Øyvind Martinsen ved hjelp av midler fra stiftelsen Dam i samarbeid med Dysleksi Norge. Symbolene ble utviklet av Toril Karstad i 2004.

FOKUS TALESYMBOLER

Tegnforklaringer til talesymbolene for bokstavløse lyder og bakre l-lyd

ŋ (RN) Tungespiss mot bakgom, stemme, nasal	ɭ (Bakre L / RL) Tungespiss mot bakgom, stemme	ʃ (SJ-lyd, RS) Tungespiss mot bakgom + friksjon	t (RT) Tungespiss mot bakgom, eksplosjonslyd	d (RD) Tungespiss mot bakgom, eksplosjonslyd, stemme	ç (KJ-lyd) Tungerygg mot gane	ŋ (NG-lyd) Tungerygg mot ganel, stemme, nasal

Bakgomlyder: Si tungeblad-mot-forgom-lyd, men brett tungespissen bokover!

/n/ blir /**ŋ**/ = RN

/t/ blir /**t**/ = RT

/d/ blir /**d**/ = RD

/s/ blir /**ʃ**/ = RS

Fremre /l/ blir bakre **ɭ**/ = L/RL

/ç/ er tilnærmet parlyd til /j/.

Si /j/ med hviskestemme og trykk, da blir det /ç/.

I Fokus fins det sanger og oppgaver knyttet til enkelte *lydkombinasjoner* der n- eller ŋ-lyd – som er nasale – farger forutgående lyd (t, d eller t), så denne blir nasalert: «t-n», «d-n», «t-ŋ» og «d-ŋ». Se Karstad (2020) s. 176 for en gjennomgang av fenomenet (www.universitetsforlaget.no/kreativ-og-begrepsbasert-skriftspraklaering-1). Hør sang nr. 55-57 på nettressursen til fagboka og på *fokus.no*.

Fokus talesymbolfont er tegnet av Øyvind Martinsen ved hjelp av midler fra stiftelsen Dam i samarbeid med Dysleksi Norge. Symbolene ble utviklet av Toril Karstad i 2004.

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

Explanations of Fokus articulatory symbols:

These symbols represent the phonemes of the Eastern dialects of Norway.

/p/: Lip–lip, “explosion sound”	/b/: Lip–lip, “explosion sound”, voice	/m/: Lip– lip, nasal (arrow), voice	/f/: Lip–tooth	/v/: Lip–tooth, voice	/t/: Blade of tongue– front gum, “explo- sion sound”	/d/: Blade of tongue– front gum, “explosio n sound”, voice	/n/: Blade of tongue–front gum, voice, nasal	/s/: Blade of tongue–front gum, friction	Front /l/ (after a/å in the Oslo dialect): Blade of tongue– front gum, voice
	/r/: Tip of tongue– front gum, voice	/ʌ/ (Back L/RL): Tip of tongue– back of gum, voice	/ŋ/ (RN): Tip of tongue– back of gum, voice, nasal	/ʃ/: Tip of tongue– back of gum, friction	/tʰ/ (RT): Tip of tongue– back of gum, explosion	/dʰ/ (RD): Tip of tongue– back of gum, explosion, voice			

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

					
/ç/: Back of tongue– palate	/j/: Back of tongue– palate, voice	/k/: Back of tongue–soft palate, explosion	/g/: Back of tongue–soft palate, explosion, voice	/ŋ/: Back of tongue–soft palate, voice, nasal	Southern/Western /ɾ/: Back of tongue– uvula, voice

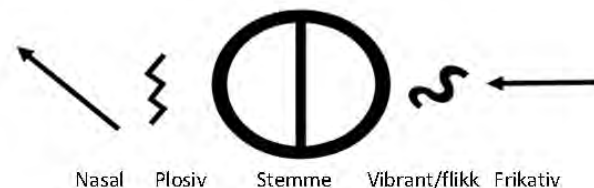
These cards have been simplified by using the same symbol for "palate", not distinguishing between hard/soft palate. It is more correct since the place of articulation is dependent of the surrounding sounds. The only problem will be for two sounds they use in Trøndelag (middle part of Norway), a special palatal l- and n-sound.

Talesymboler for konsonantlydene på oslomål – til trening av fonologisk bevissthet

Talesymbolene har vært brukt på følgende måter i hele første- og andreklasser:

- 1) Man underviser om hver enkelt konsonantlyd ved hjelp av språklydsanger og Skjelfjords artikulasjonsbevissthetsmetode. Barna lærer både om hvert enkelt delsymbol (navn på aktiv og passiv artikulatur og artikulasjonsmåtene) og hvert helhetlig symbol. Det fins **fem symboler for artikulasjonsmåte: pil for 'neselyd', sikkasakk for 'eksplosjonslyd', sirkel med strek for stemmebånd, bølgeform for 'dirrelyd' og vannrett pil for at 'lufta strever' seg gjennom en trang passasje** (friksjon). Mht. artikulasjonssted benyttes for aktiv artikulatur: leppeform for underleppe, knivbladform for tungeblad, trekant for tungespiss og bue for tungerygg. Passive artikulaturer har symbolene: bue for overleppe, firkant for tann, bølge for gom – delt bue til høyre: forgom, delt bue til venstre: bakgom, bue for gane, liten bue for drøvel. Se Endresen, Simonsen & Sveen (2000) og Kulbrandstad (2005) for en innføring i fonetikk.
- 2) Elevene sitter ved pultene med hver sin talesymboleske. Eska inneholder alle de talesymbolene og vokalbokstavene de har lært til nå. Læreren dikterer lydrette/fonetiske ord fra det aktuelle fokuset (altså ord med bare innlærte lyder og bokstaver). Elevene legger talesymbol-/og vokalbokstavkort etter diktat. Etterpå sammenleser de (drar sammen lydene) idet de peker på hvert kort. Dette skjer først i kor og deretter enkeltvis. Elevene rydder kortene på plass før de får nytt diktatord. Barna lærer å bli bevisste på kort vokal. Når de leser en kort vokal, skal de rykke til i kroppen mens de uttaler superkorte vokaler. Særlig er det viktig å bli bevisste på kort, trykklett e i slutten av ord, såkalt schwa. Denne lyden blir lett borte for barna hvis den ikke får et særlig fokus.
- 3) Barna kan på våren i førsteklasse eller høsten i andreklasser, og videre med Fokus B om bokstavløse lyder, løse rebuser med talesymboler.

U	U	U	Å	E	U	U	U	U	.

I nederste rad skriver de alle symbolene med små bokstaver med unntak av forbokstaver og første bokstav i setninger, som får stor bokstav. (Her står det: Unn får en sunn lur.)

I lærerkurs har motsatte metode vært prøvd, der lærerne skulle dra på plass talesymbolapper i Word, slik at en bokstavsetning ble til en kombinert talesymbol- og vokalbokstavsetning. Dette var veldig effektivt med tanke på bevisstgjøring og automatisering. Appen *Fokus symbolpusling* ble i ettertid utviklet med tanke på slike oppgaver. Appen er tilgjengelig på *viavers.no* og kan benyttes på den måten så lenge den fungerer. Den blir ikke oppdatert.

Man tenker seg muligheten for at hele lesestykker kan skrives med fokus-fonter og utgjøre den første leseopplæringen, hvorpå elevene danner koblinger mellom talesymboler og konsonantbokstaver og så går over til å lese bokstavbaserte tekster. Dette ville vært et interessant eksperiment.

Se Karstad (2011) angående forskningen i hele klasser: <http://hdl.handle.net/11250/132710>

Fokus digital læringsressurs tilbyr digitale eller nedlastbare oppgaver bestående av mange tusen oppgavesider. Kodingsoppgaver med talesymboler er nettoppgaver, mens rebuser er til nedlastning. Oppgave 2 og 5 i *Lesestart* og *Lesekurs A* trener elevene i å koble talesymboler til språklyder og deretter til bokstaver. Oppgave 20 i *Lesekurs A* og 13 i *Lesekurs B* har rebuser til nedlastning. Alt dette og mye mer finner man via denne lenken: [Fokus](#)

Talesymboler for konsonantlydene på osломål – til trening av fonologisk bevissthet

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

h											
p pp b bb	f ff v hv (vv)	t tt d dd	s ss	rt rdt rd rdd	(g, j, sh, ch, c) skj sj s rs rds rsj rskj rsk	kj tj k kkj j gj g rkj rk hj lj	ng n g				
leppe ↑ leppe	m mm	tann ↑ leppe	lv l ll ld	forgom ↑ tungeblad	n nn nd	ll lv ld lg l rl rdl	bakgom ↑ tunge-spiss	rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)	k k k (c) g gg	r rr rd	
		forgom ↑ tunge-spiss		r							

Vokaler: a a ad av e¹ e ed et e² e ed i i id ig o o u od u u y y æ æ e ø ø å å o

Diftonger: ei ei eg eig au au aug aud auv eu øy øy øg øi ai ai ay aj åi øy oi oi oi oi

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring

Hjerte symboliserer stemt/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulatur er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann). Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemet.